

АВТОАВАРИЯДАН ЖАРОҲАТЛАНИШНИНГ СОЛИШТИРМА НИСБАТИ**¹Жуманиёзов К.Й., ²Олимова М.М., ³Жуманиёзова Г.С., ⁴Курбанова Н.Н.**

Тошкент тиббиёт академияси Урганч филиали

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8367309>

Аннотация. Республика суд-тиббий экспертиза илмий-амалий маркази Хоразм филиали томонидан 2017 - 2021 йиллар давомида вилоят бўйича артоҳалокатлар туфайли жароҳатланиш ҳолатлари юзасидан ўтказилган экспертизалар бўйича тақдим қилинган статистик маълумотларга асосланиб жами 6191 нафар инсонлар ўрганиб, баҳоланди. Транспорт ҳодисаларидан энг кўп жароҳатланишлар 2018 йилда 1416 нафар ва 2021 йилда 1411 нафар, энг кам 2017 йилда 1061 нафарни ташиқил қилишини кўрсатади. Эркаклар энг кўп 2021 йилда 931 нафар ва энг кам 2017 йилда 704 нафар жароҳат олган. Беш йил давомида транспорт аварияларидан 2190 нафар аёллар жароҳатланган ва энг кўп 2018 йилда 557 нафар аёллар, энг кам 2017 йилда 357 нафар аёллар автоавариялар туфайли доволаш профилактик муассасаларга мурожаат қилганлар. Транспорт аварияларига аёлларга нисбатан (35%) эркаклар (65%) кўпроқ чалинмоқда.

Калит сўзлар: жароҳатланиш, жами, эркаклар, аёллар.

Аннотация. На основании статистических данных, предоставленных Хорезмским филиалом Республиканского научно-практического центра судебно-медицинской экспертизы за 2017-2021 годы по проведенным экспертизам по случаям телесных повреждений в результате автомобильных аварий всего изучено и оценено 6191 человек. Видно, что наибольшее количество травм результате дорожно-транспортных происшествий составляет 1416 в 2018 году и 1411 в 2021 году, а наименьшее – 1061 в 2017 году. Больше всего травм в 2021 году получили мужчины — 931, а меньше всего — в 2017 году — 704. За пять лет в дорожно-транспортных происшествиях пострадали 2190 женщин, причем больше всего в 2018 году - 557 женщин, а меньше всего - 357 в 2017 году. Мужчины (65%) чаще попадают в дорожно-транспортные происшествия, чем женщины (35%).

Ключевые слова: травмы, всего, мужчины, женщины

Abstract. A total of 6,191 people were studied and evaluated based on the statistical data provided by the Khorezm Branch of the Republican Forensic Medical Expertise Scientific-Practical Center for the years 2017-2021 on the expertises on the cases of injuries caused by car accidents in the region. It shows that the highest number of injuries from traffic accidents is 1416 in 2018 and 1411 in 2021, and the lowest is 1061 in 2017. Men were injured the most in 2021 with 931 and the least in 2017 with 704. During five years, 2190 women were injured in traffic accidents, and the highest number was 557 women in 2018, and the lowest number was 357 women in 2017. Men (65%) are more involved in traffic accidents than women (35%).

Keywords: injuries, total, men, women.

Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий салоҳияти ўсиб бориши билан автомобиль транспорти ва коммуникациялари ҳам ривожланиб бормоқда. Бундай ўзгаришлар аҳолининг ижтимоий ривожланиши даражаси билан боғлиқдир. Тармоқнинг ривожланиши ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида маълум муаммоларни келтириб чиқармоқда: йўл-транспорт ҳодисаларининг содир бўлиб туриши, унинг оқибатида инсонларнинг ҳаётдан кўз юмуши ёки турли даражада тан жароҳатларини олиши, автомобиль йўлларида

ва шаҳар кўчаларида тирбандликларнинг юзага келиши, атроф муҳитнинг ифлосланишидир. Муаммонинг энг аянчлиси инсонларнинг жисмоний талофат олишлари дир. Бу эса жамиятимизнинг ижтимоий муаммосидир [1].

Сўнги йилликларда йўл ҳаракати хавфсизлиги масалалари халқаро ҳамжамиятни ташвишга солмоқда. Бу кўп жиҳатдан йўлларда ўлим даражасининг юқорилиги билан боғлиқ. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг 2017 йилдаги "Ҳаётни сақлаб қолиш: йўл ҳаракати хавфсизлиги технологиялари тўплами" ҳисоботида келтирилган маълумотлар ташвишга тушди: "ҳозирда ҳар йили йўл-транспорт ҳодисалари натижасида 1,25 миллионга яқин одам ҳалок бўлади ва миллионлаб одамлар жароҳатланади" [2,7].

Йўл транспортдан жароҳатланиш нафақат айрим мамлакат, балки дунёнинг кўплаб мамлакатлари учун ҳам ечимини кутаётган энг муҳим тиббий-ижтимоий муаммоларидан бири ҳисобланади. Ҳар йили сайёраимизда йўл транспорт ҳодисалари натижасида 1,2 миллиондан ортиқ одам ҳалок бўлади ва 20 миллиондан 50 миллионгача одам турли хил жароҳатлар олади. Уларнинг аксариятини 15 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этади [3].

Ҳозирги кунда бутун жаҳон автопаркларида миллиарддан ортиқ автомобиллар мавжуд [1]. Ер қуррасида XX аср давомида аҳоли сони 4 баробарга ошган бўлса, автомобиллар сони 10 минг маротаба ошган, бу ҳолат XXI асрда ҳам давом этмоқда. Автомобиллар замонавий иқтисодиётнинг турли тармоқларида фойдаланилмоқда, аммо унинг каттагина қисми хусусий тармоқда ҳам фаолият юритади. Австралия, Канада, Франция, Германия, Италия, Япония, Жанубий Корея, Туркия, Буюк Британия, АҚШ и ЖАР каби иқтисодиёти ривожланган йирик 20 давлатларга кирувчи мамлакатларда, рўйхатга олинган автомобилларнинг умумий сонига нисбатан янги автомашиналарни рўйхатга олишнинг ўртача суръатида ўсиш тенденциясини кўриш мумкин [4, 5].

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) статистик маълумотларига кўра, транспорт ҳодисаларидан ўлим сабаблари, эрта ўлимнинг энг кўп учрайдиган ўнталиги қаторига киради. 2015 йилнинг статистик маълумотларга кўра бутун дунё бўйича транспорт ҳодисалари туфайли 1,3 миллиондан ортиқ киши эрта ҳаётдан кўз юмишига сабаб бўлган [6,7].

А.В.Сахаровнинг (2011) илмий хулосасига кўра, Россияда ҳар 100 000 аҳолига 131 та автоҳалокат тўғри келади. Автоҳалокатлар орасида энг кўп учрайдигани бу автомашиналарнинг тўқнашишлари (43,3%) ва 28%и пиёдаларни уриб кетишлар бўлиб, асосан автоҳалокатлар йўл транспорт қоидаларига риоя қилмаслик (86,5%) натижасида содир бўлади. Ўлим даражаси ҳар 100 000 аҳолига 26га тенг бўлиб, уларнинг 76,3%ини 20 ёшдан 40 ёшгача бўлган эркеклар ташкил этган. Ногиронлик ҳар 100 000 аҳолига 2008 йилда 4,5 га тенг бўлиб, катталарда бир мунча камайиши кузатилса, болалар орасида деярли икки баробарга ошган ва ҳар 100 000 болага 2,1ни ташкил қилган. Ногиронликларнинг кўпчилигини асосан иккинчи ва учинчи гуруҳ ногиронлар ташкил қилган. Жароҳатланганларнинг асосий кўпчилиги травматология бўлимига (56,2%), неврология бўлимига (32,8%) ётқизилган. Беморларнинг 55,4%ини эркеклар ва уларнинг 56,5%ини 20-40 ёшдагилар ташкил этган [8]. Россияда автоҳалокатлар сабабли ҳар куни 60-80 одам ҳаётдан кўз юмади [4].

Ўзбекистонда 2011 йилда 10611 та автоҳалокат ҳолати қайд этилган ва 2161 та ўлим ва 112228 та жароҳатланишлар рўйхатга олинган. Эътиборлиси шундаки, Ўзбекистонда

йўлларда 3 896 000та қонунбузарликлар ва шундан 1588000 таси ўта қўпол тарзда қонунбузарликлар содир этилгани рўйхатга олинган [11]. Йўл транспорт ҳодисаларининг содир бўлишида энг ҳавфли кунлар ҳафтанинг бешинчи ва олтинчи кунлари эканлиги, шунингдек якшанба ва душанба кунларига ҳам алоҳида эътибор қаратилиши қайд этилади. Маллифнинг таъкидлашича, 2016 йилнинг 10 ойида 58885та автотранспортлар тўқнашиши рўйхатга олинган ва 6932 одам вафот этган, 90314 киши жароҳатланган. Кейинги ўринда пиёдаларнинг устига ҳайдаш бўлиб, ўтган даврда жами 41370та ҳолат содир бўлган, 4667 та одам вафотэтган ва 38981 киши жароҳат олган [3,10,11]. Йилига Россия йўлларида 30 000 дан ортиқ киши оламдан ўтади, 200 000 та киши жароҳат оладилар. Статистик маълумотларга қараганда ҳар ўн та ҳолатдан биттаси болаларга тўғри келади ва 1,5 мингдан ортиқ бола вафот этади, шунингдек 20 000 та вояга етмаган болалар жароҳат оладилар ва кўпчилиги бир умрга ногирон бўлиб қоладилар [4,8,9].

Тадқиқотнинг мақсади. Хоразм вилоятида 2017-2021 йиллар давомида йўл транспорт ҳодисалари (ЙТХ), жароҳатланиш ҳамда ўлимнинг учраш динамикасини ўрганиш ва баҳолашдан иборат бўлди.

Материаллар ва усуллар. Республика суд-тиббий экспертиза илмий-амалий маркази Хоразм филиали томонидан 2017 - 2021 йиллар давомида вилоят бўйича артоҳалокатлар туфайли жароҳатланиш ҳолатлари юзасидан ўтказилган экспертизалар бўйича тақдим қилинган статистик маълумотларга асосланиб жами 6191 нафар транспорт авариялари ўрганилди. Олинган маълумотларни статистик таҳлил қилишда ижтимоий-гигиеник ва санитария статистик усуллардан кенг фойдаланилди.

Натижа ва муҳокамалар. Ўрганишлар шуни кўрсатадики 2017-2021 йиллар давомида Хоразм вилояти бўйича жами жароҳат олган 6191 нафар инсондан 2017 йилда 1061, 2018 йилда 1416, 2019 йилда 1175, 2020 йилда 1128 ва 2021 йилда 1411 нафар инсонлар йўл транспорт ҳодисаларидан жароҳат оланган. Шулардан эркаклар жами 5 йилда 4001 нафар, 2017 йилда 704, 2018 йилда 859, 2019 йилда 754, 2020 йилда 753 ва 2021 йилда 931 нафарни ташкил қилади. Аёллардан 5 йилда жами 2190 нафар, ундан, 2017 йилда 357, 2018 йилда 557, 2019 йилда 421, 2020 йилда 375 ва 2021 йилда 480 нафари тан жароҳати олганлар. Транспорт аварияларига аёлларга нисбатан (35%) эркаклар (65%) кўпроқ чалинмоқда (1 жадвал).

Хоразм вилоятида 2017-2021 йилларда содир бўлган ЙТХ лари туфайли жинсий таркиб бўйича жароҳатланиш кўрсаткичлари

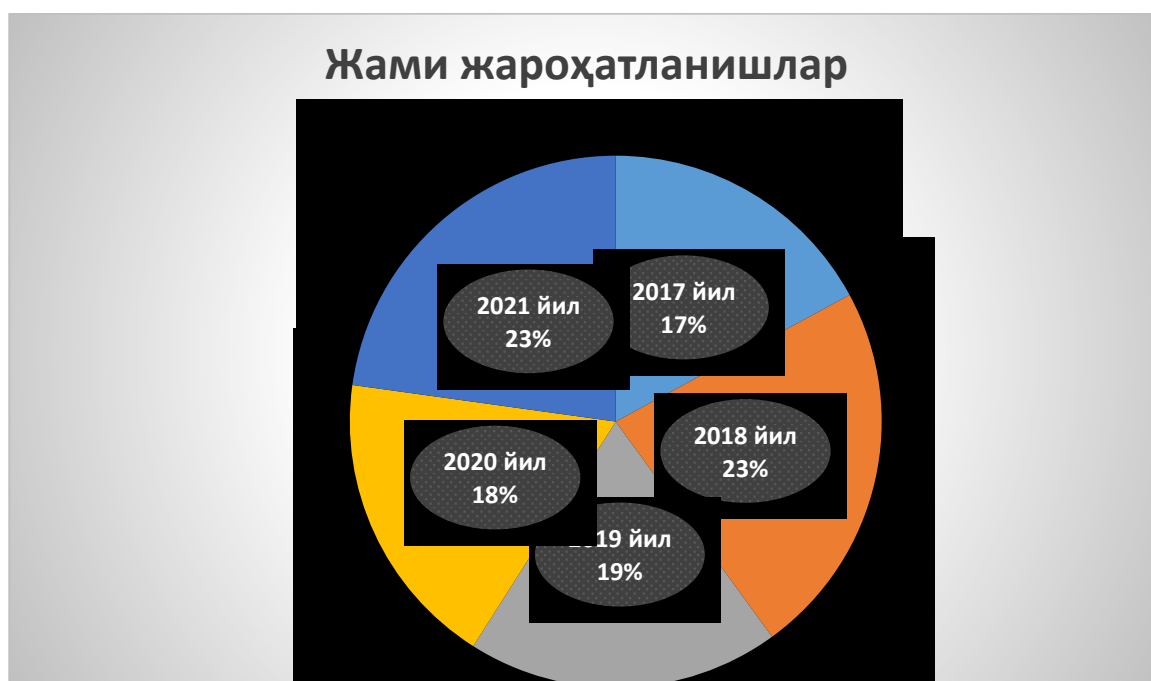
1 жадвал

№	Йиллар	Жароҳатланиш					
		эркак		аёл		жами	
		абс	%	абс	%	абс	%
1	2017 йил	704	18±1,1%	357	16,3±1,1%	1061	17,1±1,2%
2	2018 йил	859	21,4±1,7%	557	25,4±1,8%	1416	22,9±1,5%
3	2019 йил	754	18,7±1,2%	421	19,2±1,6%	1175	19±1,4%
4	2020 йил	753	18,7±1,2%	375	17,2±1,4%	1128	18,2±1,3%
5	2021 йил	931	23,2±1,8%	480	21,9±1,7%	1411	22,8±1,5%
	Жами 5 йилда	4001	100%	2190	100%	6191	100%

1 жадвалда келтирилган маълумотлардан шу нарса маълум бўлдики, йўл транспорт ҳодисалари туфайли жароҳатланишларнинг жинс таркиби бўйича тақсимланишида кескин

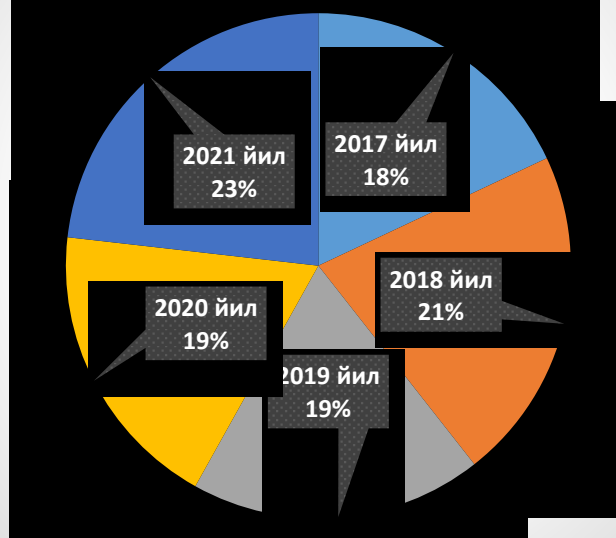
фарқларни кўриш мумкин. Хусусан 2017-2021 йиллар мобайнида жами вилоят бўйича 6191 нафар инсон жароҳатланган бўлса, улардан эркак жинсли инсонлар сони 4001 нафарни (65%), аёл жинсига мансуб инсонлар сони 2190 нафарни (35%) ташкил қилган, бу эса автоҳалокатлардан жароҳатланиш кўпинча эркак жинсли инсонлар зиммасига тўғри келишини кўрсатади. Жадвал таҳлилидан, эркак жинсли автомобил ҳайдовчилар аёл ҳайдовчиларга нисбатан 70% ни, ҳамда йўл транспорт ҳодисасида иштирокчи бўлган пиёда эркак ва аёллар 50% дан ташкил қилишини инобатга олсак эркак жинсига мансуб йўл транспорт иштирокчилари сонини кўп бўлиши манتيқан тўғри ҳолдир. Худди шу ҳолатни 5 йил давомида айрим йиллар бўйича таҳлил қилганимизда қуйидаги натижаларни олдик.

2017 йилда жами 1061 нафар инсонларда жароҳатланишлар кузатилган бўлса улардан 704 нафари эркак жинсига, 357 нафари аёл жинсига мансуб инсонлар бўлиб чиқди. Агар 2017 йилда жароҳатланган эркак жинсли инсонларни жароҳатланиш кўрсаткичини, жароҳатланган эркак жинсли инсонларнинг 5 йилдаги ўртача кўрсаткичига нисбатан солиштирганда $18 \pm 1,1\%$ ни, аёлларда эса бу кўрсаткич $16,3 \pm 1,1\%$ ни ташкил қилди (1 жадвал).

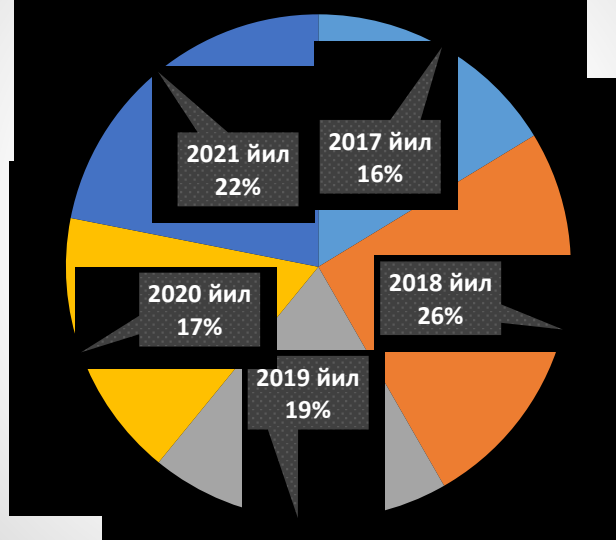

2018 йилда эса жами 1416 нафар йил давомида автоавариялар туфайли жароҳатланган бўлиб, улардан 859 нафари эркак жинсли автоавариялар иштирокчилар, 557 нафари аёл жинсли автоавариялар иштирокчиларидир. Бу жами эркак жинсли автоавариялар иштирокчиларининг $21,4 \pm 1,7\%$ ни ҳамда жами автоаварияларга учраган аёл иштирокчиларининг $25,4 \pm 1,8\%$ ни ташкил қилишини кўрсатади. 2019 йилда бу кўрсаткич мос равишда 1175, 754 - $18,7 \pm 1,2\%$, 421 - $19,2 \pm 1,6\%$, 2020 йилда 1128, 753 - $18,7 \pm 1,2\%$, 375 - $17,2 \pm 1,4\%$, 2021 йилда 1411, 931 - $23,2 \pm 1,8\%$, 480 - $21,9 \pm 1,7\%$ ни ташкил қилишини аниқладик.

Эркеклар жароҳатланиши

Аёллар жароҳатланиши

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, энг кўп жароҳатланишлар 2018 ва 2021 йилларда учраган, яъни 2018 йилда 1416 нафар, 2021 йилда 1411 нафар инсон автоавриялардан жароҳат олган, энг кам транспорт ҳодисаларидан жароҳатланиш 2017 йилга тўғри келади ва шу йили вилоят бўйича жами 1061 нафар инсон жароҳат олганини кўрсатади. Шунингдек энг кўп 2021 йилда 931 нафар эркек жинсли инсонлар (жами жароҳатланган эркек жинсли инсонларнинг - $23,2 \pm 1,8\%$) жароҳат олган бўлса, энг кам эркек жинсли инсонлар 2017 йилда 704 нафар жароҳат олган (1 жадвал).

Хулоса:

1. Хоразм вилояти автомобил йўлларида 2017-2021 йилларда содир бўлган транспорт ҳодисалари таҳлили энг кўп жароҳатланишлар 2018 йилда 1416 нафар ва 2021 йилда эса 1411 нафарни, энг кам 2017 йилда 1061 нафарни ташкил қилишини кўрсатади.

2. Беш йил ичида транспорт аварияларига энг кўп эркек жинсли инсонлар 2021 йилда 931 нафар ва энг кам 2017 йилда 704 нафар эркеклар жароҳат олган.

3. Беш йил давомида транспорт аварияларидан 2190 нафар аёллар жароҳатланиб азият чеккан. Энг кўп 2018 йилда 557 нафар жароҳатланган аёллар даволаш профилактик муассасаларга мурожаат қилган бўлсалар, энг кам 2017 йилда 357 нафар аёллар автоавариялар туфайли даволаш профилактик муассасаларга мурожаат қилганлар.

4. Транспорт аварияларига кўпинча аёлларга нисбатан (2190 нафар -35%) эркаклар (4001 нафар - 65%) чалинмоқда.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 11 июль 2017 йил 3127-сонли “Йўл ҳаракати ҳавфсизлигини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чоратadbирлари тўғрисида” ги қарори
2. Усманова М.Н. Йирик шаҳарларда йўл ҳаракатини ташкил этиш йўналишлари. *Viznes-Эксперт*. №8,2019 йил. 42-44 бет.
3. Нуралиев Б., Юнусов М.Ю., Зиёев Б.А., Хусейнов Х.Б., Бодурбеков Ф. Состояние детского дорожнотранспортного травматизма в Таджикистане // Транспортные и транспортно-технологические системы: материалы Междунар. науч.-техн. конф. (Тюмень, 16 апреля 2015 г.) Тюмень: Изд-во Тюменского индустриального университета, 2015. С. 245– 248
5. OECD data: charts, maps, tables and related publications ... [Электронный ресурс]// Organisation for Economic Co-operation and Development [сайт]. Режим доступа: <https://data.oecd.org/transport/road-accidents.htm> (дата обращения 30.09.2017).
6. Численность населения стран мира с 1980 по 2017 год [Электронный ресурс] // Справочные таблицы infotables.ru [сайт]. Режим доступа: <http://infotables.ru/strany-i-goroda/17-tablitsa-chislennostnaseleniya-stran-mira> (дата обращения 30.09.2017).
7. Methods and data sources for country-level causes of death 2000–2015. *Global Health Estimates Technical Paper Department of Information, Evidence and Research, World Health Organization*. Geneva, 2017. P. 85.
8. Jumaniyazov K.Y., Bakhtiyarova A.M., Ismoilova B.P.//*European Chemical Bulletin* 2023, 12(Issue 8), 2055-2062.
9. Jumaniyazov K.Y., Bakhtiyarova A.M., Kurbanova N.N. Peculiarities of distribution of traffic accidents in Khorezm region by population and age// *International Scientific-Practical Conference.Chexiya*. P.13-15.
10. Jumaniyazov K.Y., Bakhtiyarova A.M., Kurbanova N.N. deaths and injuries as a result of road accidents and the role of cardiovascular diseases in them//*International Scientific and Practical Conference.Polcha*. P.34-37.
11. Jumaniyazov K.Y., Bakhtiyarova A.M., Kurbanova N.N. Peculiarities of Distribution of Traffic Accidents in Khorezm Region by Population and Age *American Journal of Medicine and Medical Sciences* 2023, 13(7): 1020-1025 DOI: 10.5923/j.ajmms.20231307.37